

УДК 338.43: 658

**ОСНОВНІ ЗАСОБИ ЯК СКЛADOVA РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ**

О.В. Величко, кандидат економічних наук*

Досліджено забезпеченість основними засобами сільськогосподарських підприємств та обґрунтовано напрями підвищення їх ефективного використання.

Основні засоби, ресурсний потенціал, ефективність, використання, сільськогосподарські підприємства.

Активна робота науковців України в напрямі формування ринкової стратегії відтворення ресурсного потенціалу АПК дозволила напрацювати окремі теоретичні положення регулювання процесу відтворення основних засобів у сільському господарстві. Проте глибокі структурні зрушення в економічному механізмі господарювання, утвердження приватної власності на засоби виробництва та створення нових організаційних форм господарювання в сільському господарстві вимагають подальших наукових досліджень особливостей руху основних засобів як авансованої вартості та вирішення комплексу методологічних і методичних аспектів налагодження процесу їх відтворення на аграрних підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного використання та відтворення ресурсного потенціалу в аграрному секторі економіки досліджували такі вчені-економісти, як: І.Ф. Баланюк, В.А. Борисова, О.А. Бугуцький, В.С. Дієсперов, В.Я. Месель-Веселяк, Л.Д. Павловська, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук, А.М. Третяк, М.М. Федоров, А.Г. Фонотов, В.Й. Шиян, В.В. Юрчишин та багато інших. Водночас, окремі питання підвищення ефективності використання, а також створення оптимального, збалансованого за структурою ресурсного потенціалу агроформувань на рівні окремого регіону з урахуванням його особливостей потребують поглиблених досліджень.

Мета дослідження – розробка методичних засад формування механізму відтворення основних засобів аграрних підприємств, спрямованих на забезпечення ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення високих темпів розвитку сільськогосподарських підприємств та підвищення ефективності виробництва можливе за умови інтенсивного відтворення і раціонального використання основного капіталу. Показники відтворення основного капіталу характеризують процес його руху і технічний стан, що безпосередньо впливає на ефективність використання засобів праці. Розвиток підприємства, темпи зростання виробництва сільськогосподарської продукції та підвищення продуктивності праці залежать від оснащеності підприємства основним капіталом. Оцінку рівня забезпеченості сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області основними засобами та ефективність їх використання за 2007–2011 рр. наведено в табл. 1.

Підвищення рівня оснащеності основними засобами є основою удосконалення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Капіталозабезпеченість сільськогосподарських угідь та капіталоозброєність праці в аграрній сфері характеризує інтенсивність галузі, забезпечує економію та підвищення продуктивності праці і, як наслідок, – обсяги виробництва продукції [1]. Аналізуючи дані наведеної табл. 1, слід зробити висновок, що капіталозабезпеченість сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області у 2011 р. підвищилась на

68,9%, порівняно з даними 2007 р., і становила 6,36 тис. грн. Результативність аграрного виробництва значною мірою визначається рівнем капіталоозброєності сільськогосподарської праці, що відображує можливості соціально-економічних змін в її характері та змісті. Рівень капіталоозброєності праці істотно підвищився і в 2011 р. становив 326,2 тис. грн на одного працюючого, що на 241,3 тис. грн більше, ніж у 2007 р.

1. Ефективність використання основних засобів на сільськогосподарських підприємствах Васильківського району Київської області

Показник	Роки					2011 р. у % до 2007 р.
	2007	2008	2009	2010	2011	
Основні засоби всього, млн грн	239,3	250,6	402,4	432,0	440,3	184,0
Виробництво валової продукції, млн грн	500,7	547,9	591,8	530,6	570,1	113,9
Площа с.-г. угідь, тис. га	63,6	67,8	65,9	65,5	69,2	108,9
Середньооблікова кількість працівників, осіб	2820	2377	2300	2138	1350	47,9
Капіталозабезпеченість, тис. грн	3,77	3,70	6,11	6,60	6,36	168,9
Капіталоозброєність, тис. грн	84,9	105,4	174,9	202,1	326,2	384,3
Капіталовіддача, грн	2,09	2,19	1,47	1,23	1,29	61,9
Капіталомісткість, грн	0,48	0,46	0,68	0,81	0,77	161,6
Норма прибутку, %	4,5	збиток	16,9	24,8	29,5	x

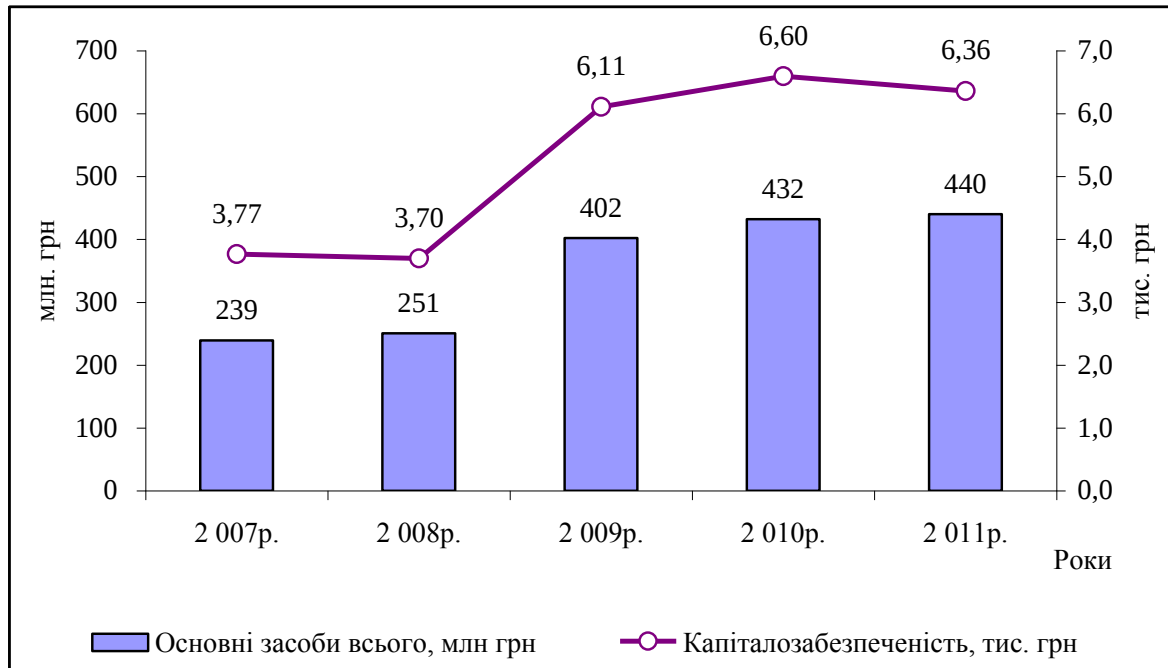
Розраховано автором за даними звітності сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області за 2007–2011 рр. (Ф50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств») [2].

Дослідження показують, що з підвищенням цього показника зростає і продуктивність праці. Рівень капіталоозброєності праці у 2011 р. зріс не за рахунок збільшення вартості основних засобів, а через зменшення кількості працівників, зайнятих у сільському господарстві. Слід зауважити, що вища капіталоозброєність праці сприяє збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції при затратах праці меншої кількості працівників.

Протягом досліджуваного періоду, показник капіталовіддачі у 2011 р. зменшився на 38,1%, порівняно з даними 2007 р., і становив 1,29 грн. Щодо капіталомісткості продукції, то необхідно зауважити, що вона у 2011 р. збільшилася на 61,6%, порівняно з 2007 р., і становила 0,77 грн. Капіталомісткість визначає розмір основних засобів, необхідний підприємству за даних умов для виробництва валової продукції вартістю 1 грн. Суттєвого зростання капіталовіддачі можна досягти завдяки вдосконаленню структури основних засобів. Поліпшенню використання основних засобів та підвищенню ефективності виробництва рослинницької і тваринницької продукції сприяє застосування прогресивних технологій. Норма прибутку в 2011 р. становила 29,5%, що на 25% більше, ніж у 2007 р.

Упродовж останніх років на сільськогосподарських підприємствах спостерігається скорочення машинно-тракторного парку, кількості вантажних автомобілів та зниження провізних можливостей господарств. Чисе-

льність та якісний склад автопарку не забезпечують потреб виробництва й спричиняють зменшення обсягів перевезень вантажів на аграрних підприємствах. Розвиток та особливості матеріально-технічної бази аграрного підприємства визначають його можливості щодо обсягу виробництва і реалізації продукції. Зростання й удосконалення засобів виробництва забезпечують підвищення технічної оснащеності підприємства і є матеріальною основою його виробничої потужності. Наявність основних засобів на сільськогосподарських підприємствах Васильківського району Київської області представлена на рисунку.

Наявність основних засобів на сільськогосподарських підприємствах Васильківського району Київської області (на початок року у фактичних цінах), тис. грн.*

*Побудовано автором за даними звітності сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області за 2007–2011 рр. (Ф50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств») [2].

За даними рис. 1, у досліджуваному регіоні наявність основних засобів на сільськогосподарських підприємствах у 2011 р. становила 440 млн грн, що на 201 млн грн більше, порівняно з 2007 р. Протягом останніх років на більшості сільськогосподарських підприємств України спостерігається низький рівень відтворювальних процесів основних засобів та ефективності їх використання. В аграрному виробництві парк діючих тракторів і комбайнів містить понад дві третини спрацьованих і технічно застарілих одиниць. Саме цим, перш за все, зумовлюється невідкладне завдання прискорення відтворення основних засобів та підвищення ефективності їх використання.

Прискорення оновлення матеріально-технічної бази підприємства, збільшення масштабів вилучення з виробництва технічно застарілих і малоефективних машин та устаткування є основою підвищення ефектив-

ності використання виробничих засобів. При цьому, інтенсифікація відтворювальних процесів в аграрному виробництві потребує мобілізації великих фінансових коштів. У повному обсязі вона можлива за умови державної підтримки, а також широкого залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

Одним із ефективних напрямів, що забезпечує раціональне використання виробничих засобів, є впровадження комплексної механізації та автоматизації сільськогосподарського виробництва, ресурсозберігаючих та безвідхідних технологій. Так, за рахунок усунення втрат на всіх стадіях сільськогосподарського виробництва, поліпшення зберігання й реалізації виробленої продукції продовольчий фонд країни можна збільшити на 20–25% [3].

Вагомого підвищення ефективності використання основних засобів на підприємствах можна здобути завдяки використанню передових форм суспільної організації виробництва (концентрації, спеціалізації, кооперування та комбінування тощо). Важливим напрямом підвищення ефективності використання основних засобів є поліпшення і розвиток системи матеріального стимулювання працівників підприємств за ефективне й раціональне використання сільськогосподарської техніки та обладнання. Ефективне використання основних засобів тісно пов'язане з впровадженням нового економічного механізму господарювання, який зацікавить власника і виробника в раціональному використанні виробничих ресурсів, спонукає їх широко застосовувати досягнення науки і техніки. Запровадженню нового економічного механізму господарювання сприятимуть: удосконалення системи оподаткування; побудова системи оплати праці залежно від кінцевих результатів виробництва; державна підтримка інвестиційних проектів та підприємницької діяльності аграрних формувань.

Нині, внаслідок некомплексного формування основних засобів, створені потужності, які неповністю враховують потреби виробництва. Це спричинило недовикористання одних груп основних засобів, а іншими виробництво забезпечене недостатньо. Зокрема, в господарствах України недовикористовується 25–30% потужностей тваринницьких приміщень. Поряд із цим, забезпеченість капітальними плодосховищами становить 23%, сіносховищами – 68%, складами для зберігання мінеральних добрив та пестицидів – 62% [4].

Головною ознакою підвищення ефективності використання основних засобів сільськогосподарського підприємства є зростання обсягу виробництва та реалізації продукції. Важливою умовою ефективного використання основних засобів в аграрному виробництві є поліпшення структури основних засобів підприємства. Необхідно значно підвищити питому вагу тих видів засобів, які відіграють найактивнішу роль у підвищенні урожайності культур, продуктивності тварин, якості та збереженні продукції.

На сучасному етапі зросла потреба в об'єктивній оцінці основних засобів сільськогосподарських товаровиробників як на макро-, так і на мікрорівнях. У макроекономічному вимірі оцінка галузевого основного капіталу необхідна для вироблення дієвої державної аграрної політики в час-

тині технічного переоснащення аграрного виробництва. Оперування достовірною інформацією дасть можливість у національних масштабах визначати потребу в інвестиціях на формування сучасної матеріально-технічної бази сільського господарства в частині основних виробничих засобів. Об'єктивна оцінка потреби в інвестиціях стане інформаційною основою для обґрунтування та реалізації амортизаційної, інвестиційної, кредитної й технічної політики в державі, які забезпечують умови відтворення та оновлення основних засобів в аграрному секторі.

Одним із напрямів вирішення проблеми технічного забезпечення товаровиробників сільськогосподарською продукцією, як переконливо доводить В.Л. Валентинов [5], є розвиток форм міжгалузевих відносин в АПК, зокрема вертикальна координація в межах агропромислових циклів, яка характеризується контрактними відносинами між товаровиробниками та несільськогосподарськими суб'єктами. Сільськогосподарські виробники забезпечують переробні підприємства продукцією заданої якості і замовленого обсягу. У свою чергу, суб'єкти несільськогосподарського бізнесу надають комплекс послуг товаровиробникам, пом'якшуючи при цьому нееквівалентність міжгалузевих відносин. Автор виокремлює 5 основних форм послуг товаровиробникам: підтримка ресурсного забезпечення через закупівлю матеріально-технічних ресурсів, які потім перепродують товаровиробникам на кращих умовах; підтримка інвестування через здійснення інвестицій у відповідні сільськогосподарські підприємства; безпосереднє кредитування товаровиробників сільськогосподарської продукції, що забезпечує уникнення високих трансакційних витрат; сприяння одержанню банківських кредитів через виконання функцій гарантування цих кредитів; надання консультаційних послуг.

Ефективність виробництва на сільськогосподарських підприємствах значною мірою залежить від міри інтенсифікації сільськогосподарського виробництва і важливої її складової частини – рівня технічної оснащеності. Здійснення технологічних процесів в оптимальні строки є запорукою отримання високих урожаїв та прибутку. До технічних засобів виробництва сільськогосподарських культур, які забезпечують виконання технологічних процесів в оптимальні строки, належать збиральна техніка, посівні машини та знаряддя, які забезпечують сівбу, здійснюють боротьбу з хворобами, шкідниками і бур'янами. Основними технологічними операціями у землеробстві є обробіток ґрунту, внесення мінеральних і органічних добрив, підготовка ґрунту до сівби, захист ґрунтового покриву від впливу вітрової і водної ерозії тощо. Ці та інші техніко-технологічні види робіт передбачають використання механічно потужних силових машин, якими у сільському господарстві є трактори, а забезпеченість ними має важливе значення. У кожній виробничо-господарській структурі необхідно забезпечити пропорційний набір тягових машин, робочих машин і знарядь.

Варто відзначити, що вже зараз недостатня технічна забезпеченість сільськогосподарського виробництва супроводжується неповним або не своєчасним виконанням технологічних процесів виробництва, особливо збирання сільськогосподарських культур. Внаслідок цього, сільське госпо-

дарство України щороку недобирає близько третини валового збору продукції, що оцінюється майже в 15–18 млрд грн, а втрати вирощеного врожаю зернових культур через нестачу збиральної техніки становлять 8–10 млрд грн [6–7].

Так, на основі проведених нами розрахунків (табл. 2), слід відзначити, що у 2011 році навантаження на один трактор збільшилося в середньому на 5,3%, при цьому, кількість тракторів у середньому за рік зменшувалася на 2%, а площа ріллі збільшувалася на 3,4%. Аналогічна ситуація спостерігається по зернозбиральних комбайнах. Щодо зернозбиральних комбайнів, то слід відзначити, що головною причиною збільшення навантаження на один комбайн на 6% було скорочення наявності комбайнів на 1% та збільшення площі під зерновими на 5,4%. Отже, основною причиною збільшення навантаження є збільшення посівних площ, а не скорочення наявної сільськогосподарської техніки.

Низький рівень технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств є основною причиною технологічної відсталості землеробства. Системи землеробства, які сьогодні застосовують в аграрному виробництві України, за способами використання землі, її продуктивністю та засобами відтворення родючості ґрунтів можна поділити на примітивні, екстенсивні, перехідні та інтенсивні. Технічний стан переважної більшості аграрних підприємств не сприяє широкому застосуванню інтенсивних технологій, через що виробництво сільськогосподарської продукції значною мірою залежить від природно-кліматичних умов, які складаються в період розвитку рослин.

Задля поліпшення ситуації доцільно створити машинно-технічні об'єднання з оптимально укомплектованим складом виробничих засобів, що дадуть змогу раціонально використовувати ресурси підприємства, а також забезпечать ефективне виробництво в цілому.

Результати досліджень свідчать, що економічно потужним господарствам із великими обсягами робіт комплектувати машинно-тракторний парк необхідно виходячи з власних можливостей, а економічно слабким господарствам із невеликими обсягами робіт – доцільно кооперувати кошти для закупівлі техніки й використовувати її на міжгосподарській основі [8]. Це дасть змогу за менших капіталовкладень сформувати раціональний парк машин та інтенсивніше його використовувати. У технічно-справному стані машини підтримуються за рахунок відновлювальних ремонтів. Проте можливості таких ремонтів щороку зменшуються, оскільки виходять з ладу базові компоненти конструкцій машин.

За нинішнього рівня технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств і незадовільної вікової структури машинно-тракторного парку, підтримання наявного технічного потенціалу в працездатному стані набуло особливо актуального значення. Сучасний технічний рівень повинен забезпечити не тільки високу готовність машинно-тракторного парку в період польових робіт, але й значно подовжити життєвий цикл машин. Це дасть змогу сповільнити темпи скорочення чисельності наявної в аграрному секторі техніки внаслідок списання.

**2. Динаміка площі ріллі з розрахунку на один технічний засіб на сільськогосподарських підприємствах
Васильківського району Київської області***

Рік	Трактори, всього	Навантаження ріллі на 1 трактор, га	Ланцюговий ін- декс	Комбайни											
				зернозбиральні			кукурудзозбиральні			картоплезбиральні			бурякозбиральні		
				всього	ження на 1 комбайн	площі зер- ланцюго- вий індекс	всього	ження на 1 комбайн	площі куку- ланцюго- вий індекс	всього	ження на 1 комбайн	площі кар- ланцюго- вий індекс	всього	ження на 1 комбайн	площі цук- рових бур- ланцюго- вий індекс
2007	468	127	-	38	941	-	4	1755	-	1	22	-	18	468	-
2008	458	143	1,123	40	1131	1,202	5	3376	1,924	1	14	0,636	20	374	0,800
2009	430	149	1,038	43	1005	0,889	4	2638	0,781	2	6,5	0,464	21	463	1,237
2010	428	150	1,007	41	1060	1,054	4	3642	1,381	2	6,5	1,000	22	506	1,093
2011	435	156	1,045	37	1186	1,119	4	4724	1,297	3	37	5,692	22	540	1,067
2011 р. у % до 2007 р.	92,9	122,8	x	97,4	126,0	x	100,0	269,2	x	300,0	168,2	x	122,2	115,4	x

*Розраховано автором за даними звітності сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області за 2007-2011 рр. (Ф50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств») [2].

Як свідчить аналіз сучасного стану техсервісного забезпечення аграрного сектору, воно знаходиться у критичному стані. Відбувається поступова зміна сфери їхньої діяльності, застарівають технології й обладнання, втрачаються висококваліфіковані кадри ремонтників. Для забезпечення працездатного стану машинно-тракторного парку необхідно здійснити докорінну перебудову системи технічного сервісу з урахуванням ринкових відносин.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на нашу думку, основними джерелами нагромадження основного капіталу галузі можуть бути: власні кошти сільськогосподарських підприємств, зокрема амортизаційні відрахування та прибуток; державні дотації на будівництво сучасних тваринницьких комплексів та придбання техніки шляхом компенсації частини їх вартості; довгострокові кредити банків на придбання основних засобів із частковою компенсацією відсотків за кредити з бюджетів; інвестиції з інших галузей національної економіки на формування агропромислових об'єднань; кошти іноземних інвесторів внаслідок створення спільних підприємств.

Список літератури

1. Березіна Л.М. Виробнича функція та ресурсний потенціал аграрних підприємств / Л.М. Березіна // Вісник ХНТУСГ : Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК. Вип. 31. – Х. : ХНТУСГ, 2006. – С. 64–68.
2. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Васильківського району Київської області за 2007–2011 рр. Форма № 50-сг (річна). Державна служба статистики України.
3. Бондаренко О. Сучасні напрямки відтворення основних засобів / О. Бондаренко // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2007. – Вип. 15. – С. 120–127.
4. Шебанін В.С. Системне оновлення і розвиток матеріально-ресурсного потенціалу сільського господарства (організаційно-економічні аспекти) / В.С. Шебанін. – К. : ІАЕ, 2005. – 276 с.
5. Валентинов В.Л. Вертикальна координація як фактор забезпечення еквівалентності міжгалузевих відносин в АПК / В.Л. Валентинов // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 15–19.
6. Омельченко Л. Механизм обновления основных производственных фондов предприятия / Л. Омельченко // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2008. – Вип. 125. – С. 25–29.
7. Сільське господарство України 2011 : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – С. 369.
8. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / [Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В. та ін.] ; за ред. акад. УААН Б.Й. Пасхавера ; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 432 с.

Исследована обеспеченность основными средствами сельскохозяйственных предприятий и обоснованы направления повышения эффективности их использования.

Основные средства, ресурсный потенциал, эффективность, использование, сельскохозяйственные предприятия.

In the article investigational material well-being and grounded directions of increase of their effective use the fixed assets of agricultural enterprises.

Fixed assets, resource potential, efficiency, use, agricultural enterprises/